

ЦИФРОВІЗАЦІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

DIGITALIZATION OF CONTINUING PROFESSIONAL EDUCATION

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.3>

УДК 378.:004

Світлана Сисоєва

ORCID iD 0000-0003-2499-732X

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти,
Національна академія педагогічних наук України,
вул. Січових Стрільців, 52-А, 04053 Київ, Україна,
s.sysoieva@kubg.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ¹

У статті проаналізовано вплив глобалізації і технологічного розвитку суспільства на наукову діяльність, систему освіти, організацію та технології освітнього процесу; визначено педагогічні пріоритети цифровізації освіти: об'єднання зусиль вчених і практиків для всебічного аналізу і міждисциплінарного вирішення сучасних проблем цифрового освітнього простору, педагогічних засад цифровізації освіти; формулювання концептуальних положень цифрової педагогіки і визначення змісту основних педагогічних понять цифрової освіти, розроблення цифрової дидактики, перегляд форм, методів, засобів і технологій навчання, виховання й розвитку здобувача освіти в цифровому просторі; визначення особливостей та напрямів виховання дітей та молоді в цифровому просторі, нових форм і методів організації виховного впливу на дітей та молодь у цифровому середовищі, окреслення ризиків цифровізації освіти та засоби їх подолання. Показано, що місія сучасної освіти полягає в забезпеченні суспільству і кожному громадянину переходу в цифрову епоху, орієнтовану на інші інструменти праці, інше середовище життєдіяльності, та в підготовці не тільки молоді, а й людей середнього й старшого віку до нових типів і видів праці. Прикладом розв'язання проблем цифровізації освіти, які потребують об'єднання зусиль науковців і практиків, є створення і діяльність у Відділенні загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України Консультативно-дорадчої ради з цифрової освіти та педагогіки, яка досліджує актуальні проблеми цифровізації освіти на засадах міждисциплінарності: філософські, теоретико-методологічні, практичні аспекти розвитку цифрової освіти і педагогіки; поглиблені дослідження переваг та загроз цифровізації освітньої та наукової діяльності, формування аналітичних висновків і рекомендацій для управлінської ланки сфери освіти.

Ключові слова: виховання у цифровому просторі; педагогічні пріоритети; ризики цифровізації освіти; цифрова дидактика; цифрова педагогіка.

Вступ. Процеси глобалізації й інформатизації суспільства суттєво вплинули на технології наукової діяльності, систему освіти, організацію та технології освітнього процесу. Під поняттям «інформатизація освіти» стали розуміти

комплекс заходів щодо перетворення педагогічних процесів на основі впровадження в навчання і виховання інформаційної продукції, засобів, технологій (Никуліна, Стариченко, 2018, с. 108). Проблеми впровадження інформаційних

¹ Англійський варіант статті надрукований у № 4 2021 р. журналу «Education: Modern Discourses»

технологій в освітній процес присвячено роботи багатьох українських учених, зокрема: Р. Гуревича, О. Спіріна, Н. Морзе, В. Бикова, В. Лапінського, В. Ковальчука та інших (Ковальчук, Подольська, 2018, с. 523).

Інформатизація освіти викликала появу таких проблем в освітній практиці, як забезпечення академічної доброчесності, автономія діяльності університетів, організація міжнародної проєктної діяльності тощо. Значна увага в педагогічній науці була приділена проблемам інформатизації освіти, застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, формуванню інформаційної й інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів та інших фахівців.

Вчені й практики освіти, здавалось би, перебудовувалися й адаптувалися до нових цивілізаційних реалій. Разом з тим, ті проблеми, які постали перед освітою під час пандемії COVID-19, явища, яке ніхто не міг спрогнозувати, виявилися певним шоком для освітян і змусили педагогічну спільноту діяти швидко і креативно під знаком непередбачуваності. Ситуацію з COVID-19 можна вважати ситуацією «чорного лебедя», логіка якого робить те, про що Ви не знаєте, значно більше важливим, ніж те, про що Ви знаєте. «Чорні лебеді прийшли у світ і потрясли його саме тому, що їх ніхто не очікував» (Талеб, 2019, с. 16).

Події пандемії ясно показали, що в сучасному світі відбувається зміна цивілізацій, перехід на новий рівень цивілізаційного розвитку, який викликаний технологічним проривом – цифровізацією, сферою великих даних і заснованих на них технологіях. На сьогодні утверджується думка, що доцільно говорити не про різні підходи в інформатизації і цифровізації, а про єдиний наскрізний процес перетворення суспільства, в основі якого лежать технології, що розвиваються, а зміна їх поколінь визначає етапи цивілізаційного розвитку людства, одним з яких була інформатизація, яка змінюється сьогодні на цифровізацію.

Поступово загальноприйняті в останні роки терміни «глобалізація» та «інформатизація» почали вживатися із терміном «цифровізація» або замінюватися ним. У суспільстві почали говорити про цифрову економіку, цифровізацію виробництва, сільського господарства, освіти, соціальної сфери тощо. Комплексність і системність уваги до цифровізації на всіх рівнях життєдіяльності суспільства дозволяє зробити висновки про масштаби впливу цього процесу на всі сфери суспільних відносин. У галузі освіти ці зміни відбуваються на рівні простору і часу, змінюється онтологія самої системи освіти. Цифровізація стає мейнстрімом розвитку освіти (Зенков, 2020, с. 54), оскільки система освіти, на думку багатьох учених, повинна якомога

швидше забезпечити суспільству і кожному громадянину перехід в цифрову епоху, орієнтовану на інші інструменти праці, інше середовище життєдіяльності та підготувати не тільки молодь, а й людей середнього й старшого віку до нових типів і видів праці.

Тому увага вчених і практиків сьогодні зосереджена на проблемах цифровізації освіти, освітнього процесу, організації професійної підготовки фахівців у цифровому просторі.

Мета статті – розглянути педагогічні аспекти цифрової трансформації освіти.

Результати дослідження.

Цифровізація в освіті: нова парадигма мислення, спілкування та взаємодії. Питання цифровізації освіти розглядалися вченими й практиками ще до виникнення кризових явищ, зумовлених пандемією COVID-19.

Сутність даного терміну і його роль в цивілізаційному розвитку суспільства трактується вченими по-різному, зокрема, як «ера великих даних та заснованих на них технологіях; нова парадигма мислення, спілкування, взаємодії один з одним; новий етап розвитку суспільства, спрямований на підвищення якості життя населення; засіб удосконалення бізнес-процесів і комплексного вирішення завдань інфраструктурного, управлінського, поведінкового і культурного характеру» (Стрекалова, 2019, с. 86).

Цифровізація освіти сприяє розробці індивідуальної траєкторії здобувачів освіти, управлінню ними власними результатами навчання, подоланню психологічних бар'єрів традиційного навчання.

Процес цифровізації освіти передбачає «трансформацію у цифровий формат усіх навчально-методичних матеріалів і створення на їх основі загальнодоступних баз знань, максимальну трансформацію освітнього процесу в глобальну мережу і використання для організації навчання мобільних і хмарних технологій, застосування для управління навчальним процесом інтелектуальних систем, широке впровадження відкритих навчальних курсів» (Стрекалова, 2019, с. 86).

Втім, проблема цифрової трансформації освіти й освітнього процесу є, на наш погляд, значно глибшою та непередбачуваною з точки зору її наслідків і загострюється тим, що ми об'єктивно не можемо впливати на цивілізаційний розвиток людства, технологічний поступ й подальший розвиток технологій. Також ми не можемо заперечувати той факт, що сучасна дитина «народжується зі смартфоном у руці», а вчителі й викладачі, як правило, менш компетентні в процесах цифровізації, ніж учні.

Однією з найважливіших проблем цифровізації освіти є те, що інновації в цифровому освітньому просторі є не тільки технічними й техно-

логічними інноваціями, а й змінами в змісті та організації освітнього контенту, в структурі та організаційних принципах діяльності закладів освіти. Це вимагає перегляду концептуальних положень, змісту категорій і понять усталеної педагогічної науки, їхньої адаптації (або розроблення нового змісту) до цифрового освітнього простору.

Саме тому значної актуальності набуває формування цифрової компетентності викладачів, вчителів, здобувачів освіти всіх рівнів, оскільки «готовність освітніх установ до професійної підготовки фахівців цифрового суспільства вимагає не тільки подальшої техніко-технологічної модернізації освітньої галузі, а й підготовки (перепідготовки) професорсько-викладацького складу, зокрема розвитку цифрової грамотності, формування здатності оцифровувати навчально-методичний матеріал, використовувати його в педагогічній практиці, розробляти електронні підручники з елементами інтерактивних технологій і програмованого навчання, створювати масові відкриті освітні курси і здійснювати навчальний процес в онлайн і/або змішаному режимі, включаючи навички ефективної комунікації» (Стрекалова, 2019, с. 87).

Процес цифровізації освіти і будь-яких інших сфер життя людини передбачає формування в кожної людини цифрової (інформаційної) культури для компетентного використання можливостей, що відкриваються, і органічного вбудовування в цифрове (інформаційне) суспільство.

При діяльності в цифровому освітньому просторі не можна ігнорувати ризики цифровізації освітнього процесу, зокрема:

- втрата базових когнітивних навичок (вміння читати, рахувати, писати), зниження якості навчання;
- «публічна» модель педагога-викладача, високі вимоги до його психологічних якостей, зростання конфліктів;
- зниження особистісних контактів, «відтік» талановитої молоді і викладачів за кордон, зниження загального рівня підготовки, проблеми контролю якості;
- зміна вимог до змісту навчання, подальша зміна засобів навчання;
- зміна вимог до кваліфікації фахівців, зниження потреби в «інтелектуальному» фахівці і «тяжіння» до його технологічного образу, скорочення контингенту вищої освіти;
- рух у бік «освітніх послуг», відхід від фундаментальності, зміна / перерозподіл функцій адміністрації закладів вищої освіти і викладачів, зростання конфліктів, зниження якості навчання;
- втрата статусу вітчизняної вищої освіти, зниження контингенту учнів (Стрекалова, 2019, с. 87).

Істотним недоліком онлайн-освіти є також її спрямованість на задоволення короткострокових або, у кращому випадку, середньострокових завдань.

Фахівець, який опанував обмежений обсяг знань і не отримав при цьому фундаментальної базової підготовки, може розраховувати тільки на інтелектуальні «надбудови», стійкість яких ілюзорна (Зенков, 2020, с. 54).

При цифровій трансформації освітнього процесу важливого значення, на нашу думку, набуває збереження фундаментальності класичної системи освіти, оскільки для творчої продуктивної діяльності людини потрібні не тільки цифрові уміння й навички, а й фундаментальні знання, критичне мислення, розвинена креативність (Сисоєва, 2014).

Можна погодитися, що забезпечення якості освіти, зокрема вищої, та попередження ймовірних негативних змін вимагає проведення педагогічних досліджень, зокрема у таких напрямках: модель викладача / педагога цифрової освіти, зміст його професійної підготовки; технології розроблення цифрового освітнього контенту, методики оцінки його якості та застосування в освітньому процесі з урахуванням ергономічних, валеологічних, психолого-педагогічних вимог; ефективні методи, форми, засоби навчання у відкритому освітньому просторі і їх методологічне обґрунтування, зокрема співвідношень традиційного та електронного навчання, контактної і самостійної роботи учнів, методики контролю успішності та сформованості освітніх результатів в умовах перенесення навчального процесу в глобальну мережу; засоби забезпечення якості навчання, попередження можливих ризиків в умовах цифровізації освіти тощо (Стрекалова, 2019, с. 88).

Однією з найбільш істотних позитивних рис цифровізації освіти є розширення освітнього і дослідницького простору, можливість урізноманітнення форм і методів навчання, спрямованих як на потреби здобувачів освіти, так і на врахування вимог й запитів ринку праці. На великих підприємствах все частіше зустрічаються практики створення корпоративних університетів, власних центрів підвищення кваліфікацій і додаткової освіти (Зенков, 2020, с. 53). Отже, сформульована ще в ХХ столітті концепція навчання упродовж життя (Life Long Learning) в умовах глобальної цифровізації набуває вагомого значення для кожної людини.

Розвиток цифрових освітніх технологій сприяє трансформації моделі організації освітнього процесу (з моделі «освіта для всіх» у модель «освіта для кожного»), дозволяє розробляти індивідуальні освітні траєкторії для здобувачів освіти, враховувати їхній темп навчання, інтереси та характерологічні особливості.

Сучасна взаємодія людини в цифровому просторі відмінна від взаємодії минулого часу. Це безпосередньо пов'язано зі спрямованими інноваціями на технологічному рівні: розширенням сфери застосування цифрових рішень і сервісів, доступністю гаджетів, інтенсивним розвитком соціальних медіа. Природно, що все це впливає на зміну стилю міжособистісної та комунікативної взаємодії людини будь-якого віку. Існує однозначна думка про те, що наявність у сучасної людини цифрової компетентності є обов'язковою умовою комфортного існування в соціумі, а її формування є одним з найважливіших завдань системи освіти.

Отже, у контексті цифровізації освіти ми вважаємо за нагальне звернутися до таких важливих питань, які визначають педагогічні пріоритети цифровізації освіти: 1) Чому важливим питанням сьогодення є об'єднання зусиль вчених і практиків для розв'язання педагогічних проблем цифровізації освіти? 2) Як змінюється сутність концептуальних положень і зміст основних педагогічних понять, які створюють фундамент педагогічної науки? Іншими словами, що таке цифрова педагогіка? 3) Як вирішувати питання виховання дітей та молоді у цифровому просторі?

Консультативно-дорадча рада з цифрової освіти та педагогіки. Розв'язання проблем цифровізації освіти потребують діяльності науковців на засадах міждисциплінарності. З метою об'єднання зусиль вчених і практиків для розв'язання педагогічних проблем цифровізації освіти у Відділенні загальної педагогіки та філософії освіти Національної академії педагогічних наук України створено Консультативно-дорадчу раду з цифрової освіти та педагогіки, яка є колегіальним об'єднанням членів Відділення, співробітників підвідомчих установ, усіх зацікавлених науковців і практиків.

Метою створення Ради є об'єднання зусиль науковців і практиків для дослідження актуальних проблем (філософських, теоретико-методологічних, практичних) розвитку цифрової освіти і педагогіки в Україні відповідно до завдань державної політики, зокрема Національної економічної стратегії на період до 2030 р., а також поглибленого дослідження з широким громадським обговоренням переваг та загроз цифровізації освітньої та наукової діяльності, формування аналітичних висновків і рекомендацій для управлінської ланки сфери освіти.

Основними напрямками діяльності Ради визначено:

- вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду цифровізації освіти в умовах сучасних викликів, інноваційних технологій розвитку цифрової освіти;
- дослідження основних принципів розви-

тку сучасного інформаційного світу, ознакою якого є цифровізація, візуалізація, віртуалізація всіх аспектів життя;

- визначення системних чинників розвитку цифрової освіти та педагогіки в Україні;
- вивчення ставлення здобувачів освіти до впровадження технологій дистанційного та змішаного навчання;
- дослідження трансформації сутності і змісту дидактичних і педагогічних принципів організації освітнього процесу в умовах цифровізації навчання;
- участь у створенні єдиної цифрової платформи дошкільної освіти;
- дистанційне надання консультацій батькам та педагогам щодо освіти дітей раннього і дошкільного віку;
- розроблення концепції та методології виховання дітей та молоді у цифровому просторі;
- дослідження процесів управління проектами трансформації вітчизняних закладів вищої освіти в цифрові університети;
- розроблення стратегії розвитку цифрової компетентності наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників;
- сприяння запровадженню навчальних курсів (семінарів, вебінарів) із цифрової освіти та педагогіки для наукових, педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти;
- збір з незалежних джерел статистичної інформації щодо цифровізації освіти та формування аналітичних висновків;
- проведення інших досліджень, що сприяють вивченню питань щодо цифрової освіти та педагогіки в Україні.

Для забезпечення колегіальності, виваженості та наукової достовірності в прийнятті рішень та підготовці аналітичних матеріалів створюється експертна комісія Ради, до складу якої входять (за згодою) відомі вчені, науково-педагогічні працівники, співробітники наукових установ НАПН України, вчителі, які мають однакове право голосу. Висновки експертів є підставою для прийняття колегіальних рішень Ради.

Варто зазначити, що Рада у своїй діяльності взаємодіє із закладами освіти всіх рівнів і типів, науковими установами та структурними підрозділами НАПН України, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями.

Цифрова педагогіка: складова педагогіки чи окрема гілка педагогічної науки? Сучасне суспільство розвивається у напрямі цифровізації, а тому існує нагальна потреба зміни педагогічної парадигми, переосмислення сутності педагогічних технологій, форм і методів навчання, виховання й розвитку дітей та молоді, а також людей старшого віку для їхньої адаптації у цифровому світі. Для організації освітнього процесу

в цифровому просторі потребують уточнення змісту такі поняття, як «педагогічна майстерність», «педагогічна творчість», «педагогічна взаємодія», «педагогічна комунікація» «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» тощо.

Одним із провідних завдань є створення в контексті цифровізації освіти сучасної теорії освіти, яка зможе подолати обмеженість традиційної педагогіки. Цифрові технології в сучасному світі – це не тільки інструмент, а й середовище існування, що відкриває нові можливості для навчання у зручний час, безперервної освіти, проектування індивідуальної освітньої траєкторії, перетворення із споживачів електронних ресурсів у їх творців тощо. Цифровізація спрямована на підготовку фахівців, які гарантовано будуть затребувані на ринку праці, легко і вільно будуть володіють мобільними і інтернет-технологіями, а також будуть орієнтовані на безперервне навчання (підвищення кваліфікації) засобами цифрових технологій.

Зазначимо, що інформатизація освіти створила базу для переходу на новий рівень – рівень цифровізації. Однак цифрове середовище вимагає від педагогів іншої ментальності, іншого сприйняття картини світу, зовсім інших підходів і форм роботи з учнями. Педагог стає не тільки носієм знань, якими він ділиться з учнями, а й провідником у цифровому світі (Никулина, Стариченко, 2018, с. 107).

Тому система професійної підготовки вчителів і викладачів потребує модернізації. Необхідно привести освітні програми у відповідність з потребами цифрового суспільства, широко впровадити цифрові інструменти освітньої діяльності і цілісно включити їх в освітньо-інформаційне середовище закладів освіти, забезпечити можливість навчання середнього й старшого покоління упродовж життя в зручний час і в зручному місці. Цифрова грамотність працівників освіти і науковців як здатність створювати і застосовувати контент за допомогою цифрових технологій, включаючи навички комп'ютерного програмування, пошуку, обміну інформацією, комунікацію (Никулина, Стариченко, 2018, с. 111), є на сьогоднішній день однією з найважливіших.

На сьогодні відсутнє однозначне тлумачення поняття «цифрова педагогіка». Під цифровою педагогікою розуміють використання електронних елементів у навчальному процесі з метою посилення та зміни освітнянського досвіду (Ковальчук, Подольська, 2018, с. 523). В. Биков та М. Лещенко визначають цифрову педагогіку як науку про закономірності передачі та сприймання освітнього досвіду, що відбувається у фізичній і віртуальній реальностях на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій. На думку Л. Хуторської, природа інформаційної педагогіки – комплексна та належить

до різних наук, а саму інформаційну педагогіку доцільно розглядати як теорію отримання, перетворення, передачі і засвоєння інформації у навчально-виховному процесі (Ковальчук, Подольська, 2018, с. 523–524). Вчені одноставно підтримують думку про необхідність подальшого розвитку самої педагогічної науки, оскільки цифрові технології в сучасному світі слід розглядати не тільки як інструмент навчання, а й новий інструмент створення нового освітнього середовища з новими можливостями і напрямами застосування.

Сучасна дитина відкриває світ не лише безпосередньо через пізнання навколишньої дійсності чи через навчання в закладі освіти та сімейний вплив, а й опосередковано за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів, зокрема за допомогою смартфона. Така ситуація зумовлює особливості і специфіку навчання, виховання і розвитку дитини в цифровому просторі, вимагає переосмислення змісту ключових педагогічних категорій, усталених освітніх технологій, форм і методів навчання, змін в освітній політиці та усталених методичних практиках як на рівні школи як освітньої системи, так і сім'ї як первинного інституту виховання.

Розроблення змісту цифрової педагогіки як складової педагогічної науки потребує спільної й швидкої діяльності вчених й практиків.

Сформулюємо проблемні питання, які, на наш погляд, потребують першочергової уваги і розроблення яких ґрунтується на вивченні й узагальненні світових тенденцій цивілізаційного розвитку в контексті процесів цифровізації, оскільки проблеми цифровізації суспільства, зокрема такої його сфери як освіта, є глобальними й загальними для всіх країн.

По-перше. Необхідно розкрити виклики цифрового суспільства перед системою освіти, які зумовлюють необхідність: доповнення традиційної педагогіки цифровою педагогікою як відповіддю на глобальну кризу; осмислення, чим є цифровізація освіти: необхідністю чи тимчасовою вимушеною мірою; вироблення стратегії формування у дітей та молоді змістової вибірковості в умовах освітнього цифрового інтенсиву; протидії засобам технологічно-маркетингового руйнування базових цінностей; формування критичного ставлення до медіацифрових впливів; визначення специфіки діяльності та активності суб'єктів педагогічного процесу як тренду цифровізації освіти.

По-друге. Осмислення потребують цифрові трансформації, що відбуваються в дидактиці. Зокрема, це стосується дидактичних основ процесу навчання в умовах цифровізації освіти; дидактичних особливостей процесу цифрового навчання; процесу учіння засобами цифрових технологій; визначення детермінант змісту осві-

ти і принципів його структурування для цифрового освітнього процесу; методів і засобів цифрового навчання; форм організації та сучасних технологій цифрового навчання; вимірювання навчальних досягнень учнів засобами цифрових технологій. У контексті цифровізації освіти значної актуальності набуває змішана форма навчання, питання щодо ризиків, пов'язаних з використанням цифрових технологій в освітньому процесі, організація цифрового освітнього процесу, встановлення переліку значущих для суспільства і освіти цифрових технологій (хмарні, когнітивні, технології великих даних тощо);

По-третє. Значної уваги потребує визначення концептуальних засад і технологій виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Для розв'язання цієї складної проблеми необхідно, на наш погляд, звернути увагу на такі аспекти: визначення виховного потенціалу цифрового простору; картина світу і офлайн-першість ставлень до життя; позитивність перспективи технологічного розвитку і технології виховної дії; методи виховання у цифровому просторі; цифрове освітньо-виховне середовище; способи розпізнавання та захист дитини від кібербулінгу; цифровий світ та збереження фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей та молоді; партнерська взаємодія батьків і вихователів щодо попередження негативних впливів цифрового середовища на дітей та молодь; інклюзивне виховання в умовах цифровізації освіти.

По-четверте. Визначення сутності і особливостей педагогічної діяльності в умовах цифрової освіти. Зокрема, потребують розроблення такі проблеми як: структура та зміст педагогічної діяльності; цифрова педагогічна компетентність педагога; аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності в цифровому просторі; саморозвиток та самовдосконалення педагога засобами цифрових технологій; педагогічна взаємодія і педагогічна комунікація в цифровій освіті.

Наведені питання системно охоплюють найгостріші проблеми організації освітнього процесу в цифровому просторі та забезпечення його якості.

Відповіді на них фактично складають зміст цифрової педагогіки, яку доцільно розглядати як складову педагогічної науки, яка враховує технологічний розвиток суспільства і є відповіддю на нього.

Новий вимір виховання – виховання дітей та молоді у цифровому просторі. Колектив Інституту проблем виховання НАПН України разом з Консультативно-дорадчою радою з цифрової освіти і педагогіки розробили та обговорили з освітянами Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі, яка є світоглядною щодо сучасного уявлення процесу виховання в цифровому світі та представлена системою на-

уково обґрунтованих положень, що визначають суспільні виклики й стратегічні напрями виховання дітей та молоді в умовах цифрової реальності.

Метою Концепції є визначення провідних ідей і принципів виховання дітей і молоді в цифровому просторі. Соціальна значущість Концепції полягає в узгодженості виховних впливів на дітей та молодь у цифровому просторі; консолідації зусиль держави, освіти та сім'ї, реального сектору економіки щодо створення безпечного і сприятливого для особистісного розвитку дитини цифрового простору.

Підкреслимо, що Концепція ґрунтується на основних положеннях Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», Рекомендацій Ради Європи про співпрацю між правоохоронними органами та постачальниками Інтернет-послуг у протидії кіберзлочинності, Керівних принципах у сфері прав людини для Інтернет-провайдерів (Рада Європи та EuroISPA) та Керівних принципах з прав людини для постачальників онлайн-ігор (Рада Європи та ISFE), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

У Концепції окреслено проблеми виховання дітей та молоді у цифровому просторі. Наголошено на необхідності захисту дитини від кібербулінгу; протидії засобам технологічно-маркетингового руйнування базових цінностей; розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників; формування в дітей та молоді ціннісно-змістової вибірковості; збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я дітей та молоді; використання здоров'язбережувального потенціалу сімейної медіаосвіти; виховання культури поведінки дітей та молоді в цифровому освітньому просторі; партнерської взаємодії батьків і вихователів щодо попередження негативних впливів цифрового середовища на дітей та молодь; науково-методичного забезпечення виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Схарактеризовано ризики, пов'язані з реалізацією Концепції.

За структурою Концепція містить три основні розділи. У першому розділі – «Новий вимір виховання – урахування цифрової реальності» – розглядаються виховний потенціал цифрового простору, принципи виховання дітей і молоді в його умовах, формування картини світу і офлайн-першість ставлень до життя, взаємозв'язок позитивних перспектив технологічного розвитку і виховної дії.

У другому розділі – «Діти та молодь у цифровому просторі: виховні виклики» – висвітлені проблеми дітей і молоді, з якими вони стикаються, а саме: дитина дошкільного віку в

цифровому просторі: об'єктивна реальність чи необхідність; цифровий простір у життєдіяльності учнів молодшого шкільного віку; виховний вплив цифрового простору на підлітків та старшокласників; цифрова інтернаціоналізація у вихованні учнівської та студентської молоді; кібербулінг: способи розпізнавання та захист дитини; протидія засобам технологічно-маркетингового руйнування базових цінностей тощо.

У третьому розділі – «Стратегічні напрями виховання дітей та молоді в цифровому просторі» – розглянуто такі проблеми: цифрове освітньо-виховне середовище закладу освіти; цифрова компетентність вихователів; спілкування в умовах цифрового інтенсиву: формування у дітей та молоді змістової вибірковості; цифровий світ і збереження фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я дітей та молоді; виховання культури поведінки дітей та молоді в цифровому освітньому просторі; віртуальна мистецька освіта; виховний потенціал закладів позашкільної освіти в умовах цифровізації; взаємодія соціальних інститутів у вихованні дітей та молоді в цифровому освітньому просторі; здоров'язбережувальна сімейна медіаосвіта: медіацифрова дієта і позитивний розвиток; партнерська взаємодія батьків і вихователів щодо попередження негативних впливів цифрового середовища на дітей та молодь; науково-методичне забезпечення виховання дітей та молоді в цифровому просторі; виховні критерії та моніторинг якості виховання в цифровому освітньо-виховному середовищі.

У Концепції також представлено ризики, пов'язані з її реалізацією, законодавчі та управлінські передумови впровадження, фінансування та очікувані результати.

Розроблення Концепції дозволило не тільки виявити проблеми у вихованні дітей та молоді в цифровому просторі, а й окреслити принципово нові форми, методи та технології виховання в цифровому середовищі.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що цифровий світ є тією реальністю, у якій відбувається життєдіяльність сучасної людини. Необхідність людини будь-якого віку адаптуватися до нових технологій цифрового середовища активізує освітню парадигму щодо навчання упродовж життя як форми підвищення власної цифрової компетентності, саморозвитку, професійної і життєвої самореалізації. Місія сучасної освіти полягає в тому, щоб допомогти кожній людині комфортно почуватися в цифровому суспільстві.

Цифровізація освіти вимагає визначення педагогічних пріоритетів у трансформації сутнісних позицій педагогічної науки, перегляду форм, методів, засобів і технологій навчання, виховання й розвитку здобувача освіти.

Потребують перегляду зміст фундаментальних положень, категорій і понять традиційної педагогіки щодо організації освітнього процесу в цифровому просторі. На часі розроблення концептуальних положень цифрової педагогіки, зокрема цифрової дидактики.

Важливого значення набуває концептуальне бачення проблем організації виховного впливу на дітей та молодь у цифровому просторі та засобів їх вирішення.

Цифровізація освіти вимагає об'єднання зусиль вчених і практиків педагогічної і психологічної наук, фахівців цифрових технологій для міждисциплінарного розв'язання сучасних проблем організації цифрового освітнього процесу.

Список використаної літератури

1. Зенков А. Р. Цифровізація образования: направления, возможности, риски. *Вестник ВГУ. Проблемы высшего образования*. 2020. № 1. С. 52–55.
2. Ковальчук В. І., Подольська І. С. Застосування цифрової педагогіки в підготовці майбутніх фахівців сфери підприємництва. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 523–526.
3. Никулина Т. В., Стариченко Е. Б. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление. *Педагогическое образование в России*. 2018. № 8. С. 107–113.
4. Сисоева С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: Монографія. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 400 с.
5. Стрекалова Н. Б. Риски внедрения цифровых технологий в образовании. *Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология*. 2019. Т. 25. № 2. С. 84–88. DOI: <http://doi.org/10.18287/2542-0445-2019-25-2-84-88>
6. Талей Н. Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. Пер. с англ. Москва: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2019. 736 с.
7. Sysoieva S., Mospan N. (2018). Concept of Competence in the International and National Educational Contexts. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. 2018. № 1–2 (54–55). P. 7–15. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018\(1-2\)715](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018(1-2)715)

References

- Zenkov, A. R. (2020). Tsifrovizatsiya obrazovaniya: napravleniya, vozmozhnosti, riski [Digitalization of education: trends, opportunities, risks]. *Proceedings of Voronezh State University. Series: Problems of higher education*, 1, 52–55.
- Kovalchuk, V. I. & Podolska, I. S. (2018). Zastosuvannia tsyfrovoy pedahohiky v pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv sfery pidpriemnytstva [Application of digital pedagogy in preparation of future specialists in the sphere of entrepreneurship is defined]. *Young Scientist*, 5 (57), 523–526.
- Nikulina, T. V. & Starichenko, E. B. (2018). Informatizatsiya i tsifrovizatsiya obrazovaniya: ponyatiya, tekhnologii, upravlenie [Information and digital technologies in education: concepts, technologies, management]. *Pedagogical Education in Russia*, 2018, 8, 107–113.
- Sysoieva, S. O. (2014). *Tvorchij rozvitok fahivciv v umovah magistraturi: Monografiya* [Creative development of specialists in terms of master's degree: Monograph]. Edelweiss.
- Strekalova, N. B. (2019). Riski vnedreniya tsyfrovoykh tekhnologiy v obrazovanii [Risks of implementation of digital technologies into education]. *Vestnik of Samara University. History, Pedagogics, Philology*, 25 (2), 84–88. <http://doi.org/10.18287/2542-0445-2019-25-2-84-88>.
- Taleb, N. N. (2019). *Chernyy lebed. Pod znakom nepredskazuemosti* [The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable]. KoLibri, Azbuka-Attikus.
- Sysoieva, S., Mospan, N. (2018). Concept of Competence in the International and National Educational Contexts. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 1–2 (54–55), 7–15. [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018\(1-2\)715](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018(1-2)715)

Стаття надійшла до редакції 10.11.2021

Прийнято до друку 23.12.2021

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Сысоева Светлана, доктор педагогических наук, профессор, академик НАПН Украины, академик-секретарь Отделения общей педагогики и философии образования Национальной академии педагогических наук Украины, ул. Сечевых Стрельцов, 52-А, 04053 Киев, Украина, s.sysoieva@kubg.edu.ua

В статье проанализировано влияние глобализации и технологического развития общества на научную деятельность, систему образования, организацию и технологии образовательного процесса; определены педагогические приоритеты цифровизации образования: объединение усилий ученых и практиков для всестороннего анализа и междисциплинарного решения современных проблем цифрового образовательного пространства, педагогических основ цифровизации образования; формулирование концептуальных положений цифровой педагогики и определение содержания основных педагогических понятий цифрового образования, разработка цифровой дидактики, пересмотр форм, методов, средств и технологий обучения, воспитания и развития соискателя в цифровом пространстве; определение особенностей и направлений воспитания детей и молодежи в цифровом пространстве, новых форм и методов организации воспитательного воздействия на детей и молодежь в цифровой среде, определения рисков цифровизации образования и средства их преодоления. Показано, что миссия современного образования состоит в обеспечении обществу и каждому гражданину перехода в цифровую эпоху, ориентированную на другие инструменты труда, другую среду жизнедеятельности и подготовку не только молодежи, но и людей среднего и старшего возраста к новым типам и видам труда. Примером решения проблем цифровизации образования, требующих объединения усилий ученых и практиков, является создание и деятельность в Отделении общей педагогики и философии образования НАПН Украины Консультативно-совещательного совета по цифровому образованию и педагогике, исследующего актуальные проблемы цифровизации образования на основе междисциплинарности: философские, теоретико-методологические, практические аспекты развития цифрового образования и педагогики; углубленные исследования преимуществ и угроз цифровизации образовательной и научной деятельности, формирование аналитических выводов и рекомендаций для управленческого звена сферы образования.

Ключевые слова: **воспитание в цифровом пространстве; педагогические приоритеты; риски цифровизации образования; цифровая дидактика; цифровая педагогика.**

PEDAGOGICAL ASPECTS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION

Sysoieva Svitlana, Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Academician-Secretary of the Department of General Pedagogy and Philosophy of Education, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 52-A Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine, sysoieva@kubg.edu.ua

The article analyses the impact of globalization and technological development of society on research, education, organization and technology of the educational process. Pedagogical priorities of digitalization of education such as combining the efforts of scientists and practical specialists for a comprehensive analysis and interdisciplinary solution of modern problems of digital educational space and pedagogical principles of education digitalization have been identified. The article formulates the conceptual provisions of digital pedagogy and specification of the content of basic pedagogical concepts of digital education, development of digital didactics, revision of forms, methods, means and technologies of teaching, students' training and development in the digital space. The features and directions of education of children and youth in the digital space have been identified; new forms and methods of organizing the educational impact on children and youth in the digital environment have been revealed; the risks of digitalization of education and ways to overcome them have been outlined. The article shows that the mission of modern education is to provide society and every citizen with a proper transition to the digital age, focusing on other tools and different living environment and to prepare not only young but also middle-aged and older people for new types and kinds of work. An example of solving problems of digitalization of education, which requires joint efforts of scientists and practical specialists, is the creation and work of the Advisory Board on Digital Education and Pedagogy at the Department of General Pedagogy and Philosophy of Education of the NAES of Ukraine. Its functions are to examine current issues of digitalization of education in relation to interdisciplinarity: philosophical, theoretical and methodological, practical aspects of digital education and pedagogy; to conduct in-depth research of the benefits and threats of digitalization of educational and scientific activities and to make analytical conclusions and recommendations for the management of education.

Keywords: *education in the digital space; pedagogical priorities; risks of digitalization of education; digital didactics; digital pedagogy.*